ČIA KELIO PRADŽIA

2019 m. rugpjūčio 16 d. Nr. 20

Laiškas jūrai

Zita SABULIENĖ

Ačiū už svajingą ramių bangų valsą,
Gelsvas smėlio kopas vasaros glėby,
Už linksmos žuvėdros paslaptingą dainą,
Kaip erdvė ir jūra telpa jos širdy.

Ačiū už peizažą, gamtos nutapytą,
Ilgesio plukdytas gintaro šukes.
Už žvaigždėtą naktį, žydraakį rytą,
Saulės staklėm austas vakaro bures –
Ačiū tau, jūra, ačiū...

Dainavos krašto vietovardžiai: buvę, išlikę, nykstantys...

Lolita GRIČINIENĖ
Vlado Šlaito viešosios bibliotekos Dainavos kaimo padalinio vyresn. bibliotekininkė

Dainavos gyvenvietė pastatyta 1965–1969 metais. Sovietiniais laikais tai buvo pirmoji respublikoje eksperimentinė miesto tipo gyvenvietė kaime, kuria didžiavosi to meto žemės ūkio reformų iniciatoriai. Dainava buvo Leonpolio paukštininkystės tarybinio ūkio centras.

1979 m. prie gyvenvietės buvo prijungti Algirdų ir Dimšiškių kaimai.

1996 metais savo ir motinos prisiminimus apie Dainavos kaimą papasakojo čia gyvenęs Algis Barauskas (gimęs 1930 m.). Prisiminimus užrašė Ona Ordavičienė, buvusi Dainavos bibliotekos bibliotekininkė.

Štai ištrauka iš jų: „1965 metais prasidėjo Dainavos gyvenvietės statyba. Ši gyvenvietė buvo statoma Algirdų kaimo teritorijoje. Pradėjo kaip grybai po lietaus dygti daugiabučiai namai. Kaimo žmonės net nepajuto, kad čia keliasi baisus uraganas. Niekas nieko nežinojo ir nejautė savo tolimesnio likimo. Nebuvo kalbama ir susirinkimuose, kad reikės ne tik Dainavos kaimo gyventojams, bet ir aplinkinių kaimų žmonėms palikti savo namus ir persikelti į vadinamąjį rojaus kampelį.

Ėjo po namus komisijos, įkainodavo žmonių pastatus, sodus, šulinius. Gyventojams buvo pranešta, kad iki 1969 metų pabaigos nė vieno pastato nebūtų ant žemės paviršiaus. Taip buvo nukelti Radžiūnų, Trainių, Dainavos, Pakalnės, Deglelių, Algirdų, Dimšiškių, Navikų, Baraučiznos ir Mikačių kaimai. Iš viso 184 sodybos. Jos buvo įkainotos labai maža kaina.

Vietinių žmonių, norinčių gyventi Dainavos gyvenvietėje, atsirado labai mažai. Dauguma išvažinėjo į miestus, gretimus kolūkius.

Nukelta į 8 p.

Atgyja gimtojo krašto mokyklų istorija

Kraštietė mokslininkė kalbininkė, pedagogė Gražina Nefaitė-Akelaitienė į Vlado Šlaito viešąją biblioteką užsuko nešina solidžia dovana.

Ne tik bibliotekos skaitytojams, bet ir visam Taujėnų kraštui – savo gimtinei. Drauge su broliu Sauliumi Nefu ir seserimi Birute Nefaite parengė ir išleido 760 puslapių knygą, kurioje – Taujėnų, Užugirio, Balelių, Laviškio, Paąžuolių, Šalnų, Radžiūnų, Mažeikių mokyklų istorija.

„Perskaitysite šį Jums svarbų kūrinį. Neabejojame, kad jį vertinsite priklausomai nuo to, kokius aprašymus rasite to laikotarpio, kuris susijęs su Jumis, Jūsų artimaisiais. Galbūt Jums atrodys, kad buvo kiek kitaip. Ir Jūs būsite teisūs, nes prisiminimai kiekvieno šiek tiek skiriasi, o mes, sudarytojai, čia tik sudėjome tai, ką mums papasakojo arba ką radome Taujėnų gimnazijos, Ukmergės švietimo skyriaus ar Valstybiniame archyve“, – rašo leidinio įžangoje knygos autoriai.

Nukelta į 8 p.

Nuotrauka iš Lionginos Girnytės-Pauliukonienės albumo. Tikėtina, kad tai mokytojas J. Kukta, o pirmas iš dešinės Pranas Girnys.

Kaimas, išauginęs muziejininkystės puoselėtoją

Kazlaučizna – vienkiemis Ukmergės rajone, netoli Veprių. Buvusiame kaime tebėra išlikusi viena senųjų sodybų ir viena nauja.

Vietovė garsi netoli Šventosios dešiniojo kranto esančiu IX–XII a. Kazlaučiznos pilkapynu, vadinamu Švedkapiais. Jį iš visų pusių juosia pušynai, pietinis kraštas remiasi į Šventosios slėnį. Pamiškėje yra akmenų sangrūda.

1997 m. pilkapynas pripažintas valstybės saugomu archeologijos paminklu. 400 m ilgio ir 150 m pločio miško plote išsidėstę apie 40 pilkapių. Sampilai 6–8 m skersmens, 1–1,2 m aukščio, dalis pilkapių apardyti. 1970 ir 1984 m. archeologai žvalgė šį pilkapyną, tačiau duomenų apie radinius nėra.

Užaugino šviesuolį

Kazlaučiznos kaime gimė mokytojas, chorvedys, skulptorius, muziejininkas, visuomenininkas ir Ukmergės rajono garbės pilietis a. a. Jonas Žentelis.

J. Žentelis gimė 1929 m. birželio 5 d., mirė 2014 m. rugpjūčio 21 d.

Mokėsi Ukmergės berniukų gimnazijoje, o 1955 m. baigė Kauno pedagoginę mokyklą. 1959–1964 m. choro dirigavimo neakivaizdiniu būdu mokėsi Vilniaus Juozo Tallat-Kelpšos muzikos mokykloje.

Nuo 1965 iki 1970 m. neakivaizdiniu būdu Vilniaus valstybiniame pedagoginiame institute studijavo geografiją, nuo 1991 iki 1995 m. mokėsi Katalikų teologijos fakulteto prie Kauno Vytauto Didžiojo universiteto aukštesniojoje katechetų mokykloje Kaišiadoryse.

1954–1961 m. buvo muzikos ir dainavimo mokytojas Šešuolėlių (Širvintų r.) septynmetėje mokykloje, vadovavo mokyklos vaikų ir kultūros namų chorams bei styginių orkestrėliams.

Nuo 1961 iki 1991 m. – Veprių vidurinės mokyklos muzikos ir dainavimo mokytojas, jaunučių, jaunių ir vyresniųjų klasių merginų chorų, styginių bei pučiamųjų orkestrų vadovas.

Chorus ir pučiamųjų orkestrą parengdavo Ukmergės rajono ir respublikinėms dainų šventėms.

Moksleivių vokalinius ansamblius paruošė 1980 m., 1982 m. ir 1984 m. respublikiniams „Dainų dainelės“ konkursams. Mokykloje įrengė pavyzdingą muzikos kabinetą.

1967 m. Vepriuose įkūrė etnografinį muziejų, kuris 1995 m. buvo suvalstybintas ir tapo Ukmergės kraštotyros muziejaus filialu.

Kūrė akmens skulptūras. Daugelis jų eksponuojamos Vepriuose. Sukūrė antkapinius paminklus ilgamečiam Veprių mokyklos direktoriui Jonui Jurkūnui bei savo tėvams, paminklines skulptūras „Gyvybės globėja“ (1980 m.), kuri įkūnija nesibaigiantį gyvybės tąsos žemėje vyksmą, motinystę, ir „Labora“ (1982 m.), paremtą to paties pavadinimo Vinco Kudirkos eilėraščio idėja.

Abi pastarosios skulptūros pastatytos ties Vepriais ant Šventosios upės kranto. Ukmergės Dukstynos kapinėse atidengtas J. Žentelio sukurtas paminklas partizanams (1991 m., su archit. M. Grigaliūnu).

2004 m. dirigavo Ukmergės rajono dainų šventėje. Apdovanotas Liaudies švietimo pirmūno ženkleliu, 1983 m. jam suteikta muzikos mokytojo metodininko, o 1995 m. – tikybos vyresniojo mokytojo kategorijos kvalifikacijos.

Šią vasarą Veprių šviesuoliui mokytojui Jonui Ženteliui būtų suėję 90 metų.

Nukelta į 8 p.

Atsiminimuose – devynių dešimtmečių kelias

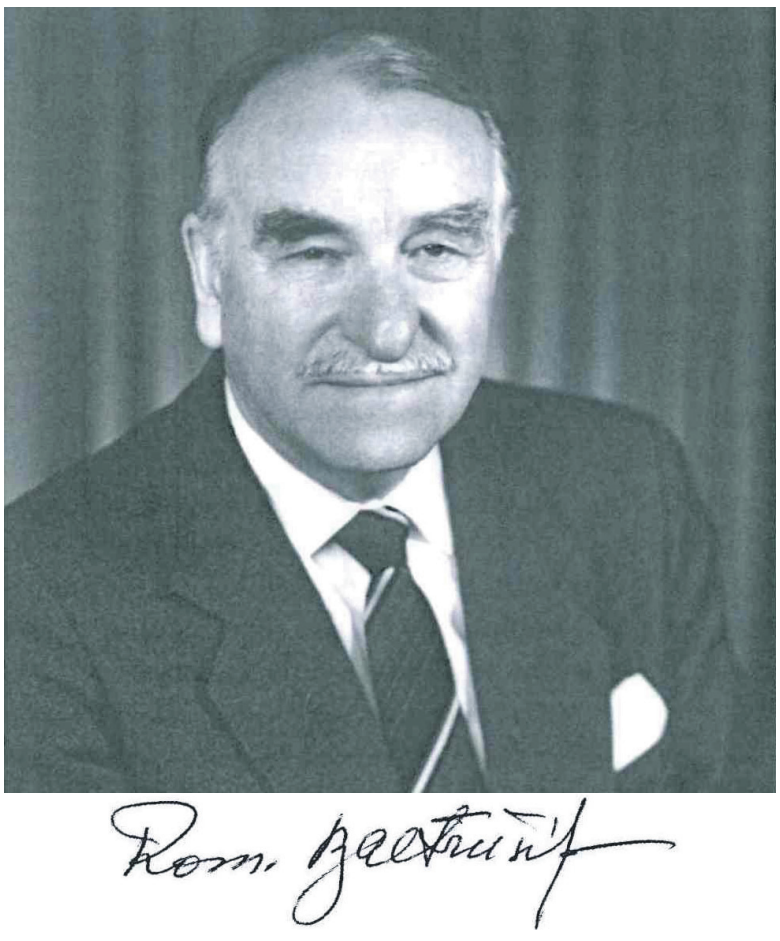

Romualdas Baltrušis.

Rasa GRIŠKEVIČIENĖ

Kauno technologijos universiteto profesorius emeritas, habilituotas fizinių mokslų daktaras, nusipelnęs mokslo ir technikos veikėjas, Valstybinės premijos laureatas Romualdas Baltrušis pakviestas visada stengiasi sugrįžti į gimtąją Ukmergę. Su džiaugsmu dalyvauja buvusių mokslo draugų susitikimuose Antano Smetonos gimnazijoje, kurią baigė 1945 metais, nors šie susitikimai jau vis retesni.

Nepraleidžia progos pasisvečiuoti Vlado Šlaito viešojoje bibliotekoje. Profesorius šešeriais metais jaunesnis už kraštietį išeivijos poetą V. Šlaitą, nors jau irgi perkopęs devintąją dešimtį. Ne kartą drauge su profesoriumi ir kitais buvusiais ukmergiškiais esame minėję V. Šlaito gimtadienį Kaune, Maironio lietuvių literatūros muziejuje.

Nukelta į 8 p.

SPAUDOS, RADIJO IR TELEVIZIJOS RĖMIMO FONDAS

Atgyja gimtojo krašto mokyklų istorija

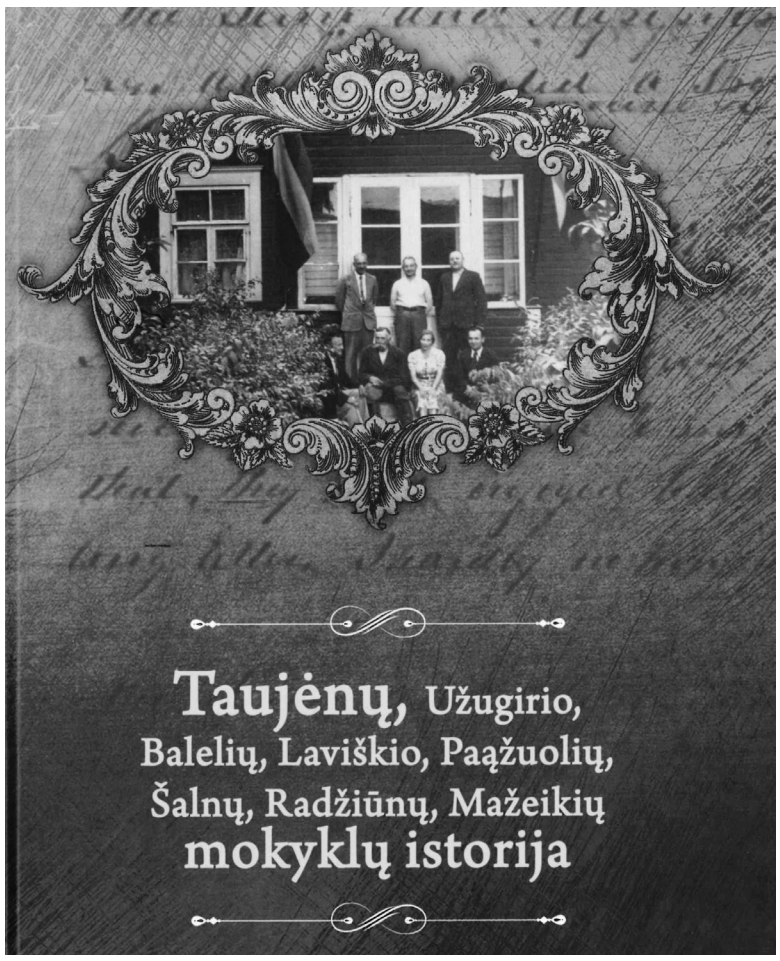

Atkelta iš 7 p.

Jie savo didelį atliktą darbą skiria „Valstybės atkūrimo 1918 m. akto šimtmečiui ir iškiliausio, daugiausia pasiekusio Taujėnų pradžios mokyklos mokinio, prezidento Antano Smetonos 2019 metams“. Knygos išleidimą parėmė Taujėnų miestelio bendruomenė, vadovaujama Vidmanto Krikštaponio, visas pusšimtis talkininkų – kraštiečių pedagogų, bibliotekininkų, kultūros, meno, mokslo žmonių.

Leidinyje atgyja buvusių pedagogų ir mokinių, šio krašto partizanų ir jų artimųjų, Taujėnus garsinančių Lietuvos šviesuolių prisiminimai, senosios iš muziejų fondų, mokyklinių albumų nuotraukos.

Knygos rengėjai tikina, jog Taujėnų mokyklai daugiau metų nei mūsų tautos nepriklausomybei – mažiausiai 237-eri, jei skaičiuosime nuo 1781 metų, kai ji pirmą kartą paminėta Broniaus Kviklio knygoje „Mūsų Lietuva“.

UŽ inf.

Dainavos krašto vietovardžiai: buvę, išlikę, nykstantys...

Atkelta iš 7 p.

Į gyvenvietę privažiavo gyventi ne tik iš Ukmergės rajono, bet iš visos Lietuvos. Žmonėms, kuriems teko išsikelti iš savo namų, teko patirti baisesnį likimą, kaip trėmimas į Sibirą. O tie, kurie suorganizavo tą statybą, žmonių sunaikinimą, gavo pinigines premijas“.

Šiemet, minint Vietovardžių metus, Dainavos bibliotekoje buvo surengta paroda „Dainavos krašto išlikę, nykstantys, išnykę vietų vardai“. Parodoje – 20 fotografijų: dokumentinė informacija apie Dainavos ir jos apylinkių, kaimų, supamų upelių, kalnų, vardus.

Tai – senoji Dainava, Algirdai, Baraučizna, Dovydiškiai, Dimšiškiai, Trainiai, Navikai, Mikačiai, upeliai Pavarklas ir Armona, Kukovaičio kalnas (Ročkalnis), Skerdimų (Majako) kalnas, panaikinti Sabališkio, Dieglelių, Raziūnų kaimai bei Gegužinės viensėdis. Paroda – puiki galimybė prisiminti užmirštus, o kai kam ir naujai atrasti mūsų Dainavos krašto vietų vardus.

Daugumą vietovių aplankė ir nufotografavo šių eilučių autorė. Informacija apie panaikintus kaimus – iš Registrų centro REGIA žemėlapio.

Kaimas, išauginęs muziejininkystės puoselėtoją

Atkelta iš 7 p.

J. Žentelis paliko ryškų įspaudą ne tik krašto kultūrininio gyvenimo puoselėjime, bet ir savo pavyzdžiu įkvepia būti aktyvius, branginti savo kraštą, žmones.

Jis tikėjo, jog į muziejų einama ne tik pažiūrėti eksponatų, bet ir per juos susisieti su žmonėmis, kurių rankos tuos daiktus gamino ar lietė. Jei ne J. Žentelio pasiaukojantis darbas, kažin, ar Vepriai šiandien turėtų įspūdingą muziejų, saugojantį daugiau nei 8 000 vertingų etnografinių, sakralinių, archeologinių eksponatų.

Per savo veiklų ir veržlų gyvenimą jis naudojo turbūt visus talentus, kokius tik buvo gavęs į pasaulį ateidamas. Išeiti iš jo galėjo ramus: gyvenimo dovaną grąžino su kaupu.

Neseniai Vepriuose gražioje šventėje buvo pažymėtas J. Žentelio 90-ies metų jubiliejus bei jo įkurto muziejaus 50-metis.

Šventėje kraštiečio atminimui buvo išsakyta daug prasmingų pastebėjimų.

Pažymėta, kad dar šeimoje išmokęs smuikuoti, grojęs smuiku Ukmergės mokytojų seminarijos orkestre, o vėliau pats tapo muzikos mokytoju. Per savo gyvenimą subūrė kelis styginius orkestrėlius, įsteigė ir ugdė pučiamųjų orkestrus. Vadovavo Veprių kaimo kapelai, mokyklos ir kultūros namų chorams, ansambliams, vėliau buvęs aktyvus bažnyčios bendruomenės narys, giedojo bažnyčios chore.

Veprių vidurinėje mokykloje dėstė ne tik muziką bei geografiją, bet ir darbus, buvo stropus dirbtuvės vedėjas. Drauge su mokiniais pagamino mokyklai stendus, remontavo ir restauravo baldus, taip pat savo rankomis pagamino visas Veprių krašto muziejuje esančias vitrinas ir stendus.

Ryžosi ir pats išbandyti save kaip menininką.

Mokytojas įkūrė pirmąjį muziejų pastate, kuriame prieškario laikais pats lankė pradžios mokyklą, buvusioje dvaro oficinoje. O ten, kaip pamena, jau stovėjo spinta su pirmaisiais eksponatais. Akmeniniai kirvukai, keli dvaro židinio kokliai, surūkusi vyža, iš šiaudų pinta daili skrynelė. Iš tos spintos su keletu eksponatų ir išaugo Veprių muziejus.

Jonas Žentelis.

Svarbiausias jo darbo variklis buvo rūpestis išlaikyti kultūrinę tradiciją išsaugoti praeitį ateities kartoms.

Muziejaus įkūrėjui atminti renginyje buvo atidengta memorialinė lenta, kurios autorius yra jo sūnus skulptorius Viktoras Žentelis.

Atsiminimuose – devynių dešimtmečių kelias

Atkelta iš 7 p.

O šį kartą R. Baltrušio linkėjimus bibliotekai atvežė jo dukterėčia, pedagogė Renata Mikučionienė.

Baigusi tą pačią Antano Smetonos gimnaziją, istorijos-geografijos studijas Vilniaus pedagoginiame institute, ji dirbo mokytoja sostinėje, o prieš 27-erius metus sugrįžo į gimtinę. Mokė geografijos Senamiesčio, Pašilės mokyklų vaikus, dabar džiaugiasi užtarnautu poilsiu.

Į biblioteką ji atvežė dovanų – prof. R. Baltrušio knygą „Atsiminimų pynė“ su autoriaus autografu bibliotekos skaitytojams. Tai – antrasis, papildytas šių atsiminimų leidimas, kuriuos profesorius skiria savo mylimai žmonai Irenai. Knyga talpina vienos asmenybės ir ne vienos kartos gyvenimo kelius nuo XX amžiaus iki XXI amžiaus pradžios.

Atsiminimuose įsirėžę įsimintini istoriniai įvykiai, darę įtaką mūsų valstybės likimui, ir konkrečių žmonių gyvenimai. Knygos autorius pateikia daugybę faktų, atveria ne vienos žymios asmenybės bruožus, atskleidžia skaitytojui mokslinės veiklos, tautinės savimonės ir Lietuvos Atgimimo įdomius momentus.

Į žemę esame siunčiami kaip klausimai, o ne kaip atsakymai, rašo savo memuaruose profesorius, prisipažindamas: „Per visą gyvenimą nekeičiau savo pažiūrų. Jos išliko tokios, kokios susiklostė dėl Tėvų ir Ukmergės Antano Smetonos gimnazijos mokytojų įtakoje – grįstos krikščioniška, katalikiška morale ir tėvynės meile. Tad dabar esu Lietuvos katalikų mokslų akademijos narys.“

Pratęsdamas R. Baltrušio mintis, knygos redaktorius, poetas Robertas Keturakis įžanginiame žodyje teigia: „Ši knyga visa gelme pirmiausia liudija lemtingiausią, likimiškiausią tiesą – tik užgrūdintas, kaip sako sūduviai – geležingas charakteris, jo galia, sutelkta ne vienos kartos, ne vieno gyvenimo, ne vieno apsisprendimo gyventi, jei reikia – aukotis vardan visuotinės bendrų Namų didybės ir Tiesos, leido turiningų, įdomių atsiminimų autoriui žvelgti mums į akis su ramiu pasitikėjimu ir ramiu suvokimu – kas ir kodėl mums buvo patikėta, kas ir kodėl dar laukia tokio pat atvirumo, tiesos, tokios pačios atsakomybės už save kaip už visus. Ir dar: ši knyga išmintingai patvirtina, kad žmogus vis dėlto renkasi, privalo rinktis ir yra laimingas dėl to galėjimo ir būtinybės rinktis. Nesirenkantieji – nelaimingi ir užkrečiantys nelaime kitus.“

Veprių kraštą garsina žmonės

Veprių pavadinimas kildinamas iš baltiško žodžio veprys, reiškiančio šerną. Veikiausiai gyvenvietės ir pilies pavadinimas kilo nuo greta esančio ežero vardo, kurio pirmykštė lytis galėjo būti Veprys. Lenkų kalba Vepriai vadinami Wieprze, t. y. „šernai“.

Vepriuose vaikystėje atostogaudavo iš čia kilęs lietuvių rašytojas ir dailininkas Leonardas Gutauskas, šį laiką įamžinęs viename garsiausių savo romanų „Vilko dantų karoliai“, ekranizuotame Algimanto Puipos.

Veprių seniūnijos Pageležių krašto žmonės: čia savo vaikystę praleido Lietuvos dailės istorikas ir kritikas, grafikas, lietuvių profesionalios muziejininkystės pradininkas Paulius Galaunė, mokytojas Jonas Jurkūnas, per Pageležių kraštą vingiavo rašytojo Petro Vaičiūno gyvenimo kelio pėdos.

Pageležių kaimo pavadinimas kilęs iš vandenvardžio su priešdėliu pa-, rodančiu, prie kokio vandens telkinio įsikūrusi vietovė. Tarmiškai tariama Pagelažiai. Kilęs iš upelės Geležė, kurios vardas siejamas su žodžiu „geležis“.

Veprių vardą garsina bei reikšmingų darbų sukūrė iš šio miestelio kilę ar dirbę (dirbantys) kraštiečiai: poetė Regina Pakėnienė (1954–1994), Lietuvos muzikos ir teatro akademijos liaudies instrumentų ir akordeono katedros vedėja, profesorė, Lietuvių liaudies instrumentinės muzikos draugijos pirmininkė, kanklininkė Lina Naikelienė, mokytojas, skulptorius, kraštotyrininkas, Lietuvos šviesuolis Jonas Žentelis, skulptorius Viktoras Žentelis, poetai Vincas Lukša, Antanas Šimatonis, poetas ir prozininkas Vytautas Jancikevičius, poetė, dailininkė Rasa Jaskelevičienė, fotomenininkas, visuomeninės organizacijos „SOS-Vepriuose“ steigėjas ir direktorius Romas Petras Šaulys.

Iš Veprių parapijos Barboriškio kaimo kilę kunigai Antanas Šarka (pirmas Veprių bažnyčioje užgiedojo lietuviškai), jo brolėnas irgi Antanas Šarka, Stasys Razumas. Veprių parapijos klebonas kunigas Boleslovas Vėgėlė (kun. 1926-1941 m.), gražiai išdekoravęs bažnyčią, 1941 m. birželio 22 d. buvo bolševikų nušautas prie Skarulių kaimo.

Vincas Lukša – pedagogas, poetas, vadybos ekspertas, gimęs 1937 m. lapkričio 18 d. Švenčionių rajone Ramoniūnų kaime, baigė Adutiškio vidurinę mokyklą. 1964 m. baigė Vilniaus valstybinio pedagoginio instituto Lietuvių kalbos ir literatūros fakultetą. Po to visą laiką dirbo pedagoginį darbą Vepriuose, Anykščių rajone, Šiauliuose, Visagine. Dabar gyvena Veprių seniūnijos Sietynų kaime. Išleido ne vieną eilėraščių knygą.

Jonas Žentelis – mokytojas, skulptorius, Veprių muziejaus įkūrėjas.

Kultuvėnų kaimo pavadinimas kilęs iš nebevartojamo tėvavardinės prigimties asmenvardžio Kultuvėnas (Kultuvo ar Kultuvės šeimynai priklausantis asmuo), kuriam pradžią davė žodžiai „kultuvas“ (įrankis javams kulti, spragilas) ar „kultuvė“ (spragilo buožė; įrankis skalbiniams velėti).

Kaime yra vietinės reikšmės architektūrinis, sakralinis kultūros paveldo objektas, įrašytas į kultūros vertybių registrą – Kultuvėnų kapinių statinių kompleksas, kurį sudaro tradicinių liaudiškos architektūros formų koplyčia ir netaisyklingo plano tvora su vartais. Medinė koplyčia pastatyta XIX a. antroje pusėje. Koplyčioje yra Sližių dvaro savininkams Bielinskiams skirtos memorialinės lentos. Šalia koplyčios yra ir jų kapas.

Kultuvėnų kaimo centre yra paminklas (aut. Jonas Žentelis), skirtas 1917 m. liepos 25 d. Samantonių kaime įvykusio valstiečių pasipriešinimo vokiečių okupacinės valdžios įsakui atiduoti visą metų derlių, žuvusiųjų atminimo įamžinimui. Pasipriešinimo metu buvo nušauti 7 valstiečiai, dar 2 mirė nuo žaizdų. Paminklas pastatytas vietoje 1928 m. pastatyto akmeninio kryžiaus, kuris, kad nebūtų sunaikintas sovietinės valdžios, 1975 m. buvo perkeltas į Kultuvėnų kapines.

SPAUDOS, RADIJO IR TELEVIZIJOS RĖMIMO FONDAS